

БҮЛЭГ 1

БОДИТ СЕКТОР

- 1.1 Нийт нийлүүлэлт
- 1.2 Нийт эрэлт
- 1.3 Хөдөлмөр ба бизнес
- 1.4 Эдийн засгийн мөчлөг

1. БОДИТ СЕКТОР

ТОЙМ

Уул уурхайн салбарын үйлдвэрлэл өсөж, худалдаа, үйлчилгээний салбарын идэвхжил нэмэгдсэн нь эдийн засгийн өсөлтийг голлон дэмжлээ. Эрэлт талаас хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдэн, өрхийн бодит орлого сайжирч, хэрэглээ тэлсэн нь өсөлтийг дэмжсэн бол эдийн засгийн идэвхжилийг дагасан хэрэглээ, хөрөнгө оруулалтын импорт өссөн нь өсөлтөд сөргөөр нөлөөлөв. Уул уурхайн тоног төхөөрөмжийн хуримтлал өсөж, хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдсэн нь эдийн засгийн потенциалыг нэмэгдүүллээ.

НИЙТ НИЙЛҮҮЛЭЛТ

1. Эдийн засгийн өсөлтөд уул уурхай, үйлчилгээний салбарууд голлон нөлөөллөө.

Нэрлэсэн ДНБ 2024 оны эхний 3 улирлын байдлаар 56 их наяд төгрөгт хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 19 хувиар, бодит дүнгээр өмнөх оны мөн үеэс 5.0 хувиар тус тус өслөө. Уул уурхай болон үйлчилгээний салбарууд нийт эдийн засгийн өсөлтийн 6.0 нэгж хувийг бүрдүүлсэн бол хөдөө аж ахуйн салбарын уналт үргэлжилж, эдийн засгийн өсөлтийг хязгаарласан хэвээр байна.

2. Нүүрс, төмрийн хүдэр, зэсийн баяжмалын олборлолт нэмэгдсэн ч 2023 оны өндөр суурийн нөлөөгөөр уул уурхайн өсөлтийн хурд саарлаа.

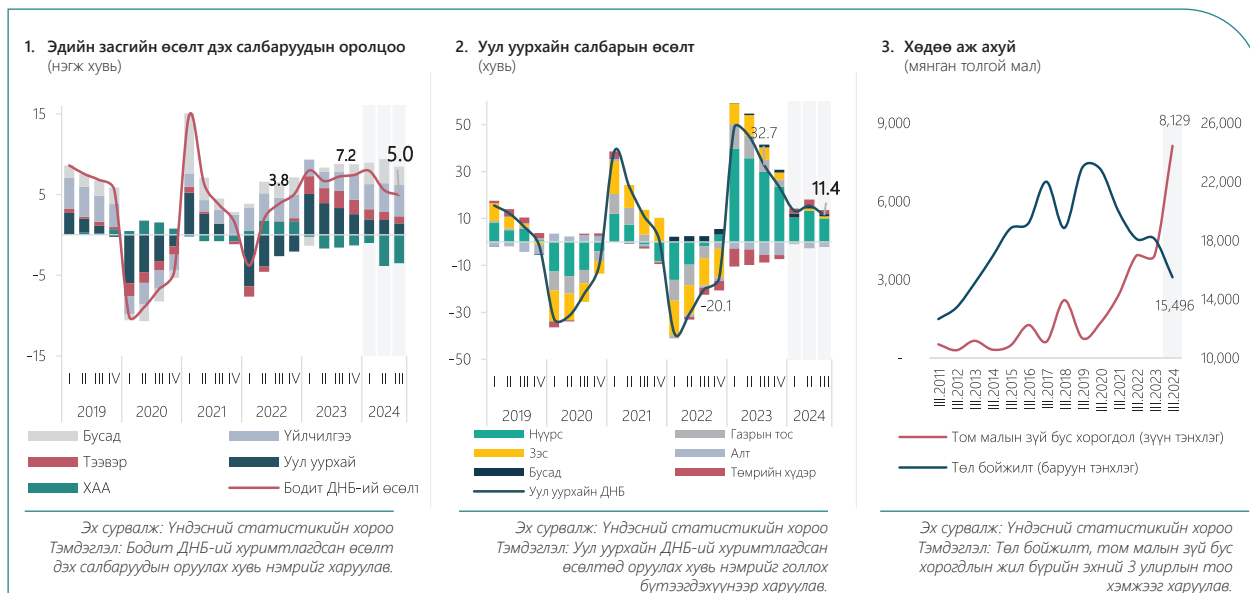
Өмнөх оны эхний 3 улиралд 32.7 хувиар өсөж байсан уул уурхайн салбар энэ оны эхний 3 улиралд 11.4 хувиар өсөж, өсөлтийн хурд саарлаа. Тухайлбал, өмнөх оны өндөр түвшинтэй харьцуулахад нүүрс олборлолт 28 хувиар өсөж 72.2 сая тоннд, төмрийн хүдрийн олборлолт 30 хувиар өсөж 7.2 сая тоннд хүрч нэмэгдсэн нь салбарын

өсөлтөд голлон нөлөөлөв. Мөн Оюутолгойн гүний уурхайн олборлолт 3 дугаар улиралд эрчимжсэнтэй холбоотойгоор нийт зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэл 1,104 мянган тоннд хүрч 5.1 хувиар өссөн байна. Харин газрын тос, алт олборлолт харгалзан 13 болон 12 хувиар тус тус буурлаа. Цаашид нүүрс, төмрийн хүдэр, зэсийн баяжмалын үйлдвэрлэл уул уурхайн салбарын өсөлтийн төлөвт эергээр нөлөөлөхөөр байна.

3. Үйлчилгээний салбарын өсөлт эрчимжин уул уурхайн бус салбар нийт эдийн засгийн өсөлтийн гуравны хоёрыг бүрдүүллээ.

Уул уурхайн бус салбар 2024 оны эхний 3 улиралд 4.0 хувиар тэллээ. Тухайлбал, худалдаа, тээвэр, мэдээлэл холбоо болон үйлчилгээний бусад салбаруудын гүйцэтгэл энэ оны 3 дугаар улиралд сайн байж өсөлтийг дэмжсэн бол барилга болон боловсруулах салбарын үйлдвэрлэлийн өсөлт саарч, хөдөө аж ахуйн салбарын уналт үргэлжилж байна. Тэвэрээс бусад үйлчилгээний салбарууд буюу бөөний

Зураг 1.1 Бодит ДНБ-ий өсөлт

болон жижиглэн худалдаа, мэдээлэл, холбоо болон үйлчилгээний бусад салбаруудын өсөлт эрчимжиж, 2024 оны эхний 3 улиралд 8.8 хувиар тэлж, эдийн засгийн өсөлтийг 3.7 нэгж хувиар нэмэгдүүллээ. Иргэдийн худалдан авалтын идэвх нэмэгдсэнээр бөөний болон жижиглэн худалдааны салбар оны эхний 3 улиралд 7.9 хувийн өсөлттэй байна. Тус салбарт үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжийн тоо өсөж, хөдөлмөр эрхлэлт нэмэгдсэн, мөн шинээр олгосон зээл худалдааны салбарт хамгийн ихээр нэмэгдсэн нь салбарын үйл ажиллагаа сайжирч байгааг илтгэж байна. Тухайлбал, худалдааны салбарт 2024 оны эхний 3 улиралд 14,810 аж ахуйн нэгж шинээр нэмэгдэж, үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжийн тоо 6 хувиар өссөн бөгөөд шинээр олгосон зээл өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 34 хувиар нэмэгджээ. Түүнчлэн мэдээлэл, холбооны салбар 14.4 хувиар, үйлчилгээний бусад салбарууд 8.6 хувиар тус тус тэлсэн байна. Цаашид үйлчилгээний салбарын өсөлт хадгалагдаж, эдийн засгийн өсөлтийг дэмжсэн хэвээр байхаар байна.

4. Худалдаа эргэлт нэмэгдэхийн хэрээр тээврийн салбар өсөж байна. Ачаа тээвэр 2024 оны эхний 3 улиралд 87.5 сая тоннд хүрч, өмнөх оны мөн үеэс 21 хувиар нэмэгдсэн бөгөөд нийт тээвэрлэсэн ачааны 86 хувь буюу 75.0 сая тонн ачааг уул уурхайн бүтээгдэхүүн бүрдүүллээ. Уул уурхайн бүтээгдэхүүн, ялангуяа нүүрсний экспортын биет хэмжээ өмнөх оны мөн үеэс 25 хувиар нэмэгдсэний зэрэгцээ төмөр замын тээврийн орох урсгал (бараа бүтээгдэхүүний импорт) болон дамжин өнгөрөх тээвэр өмнөх оны мөн үеэс 6.8 болон 7.8 хувиар тус тус нэмэгдсэн нөлөөгөөр тээврийн салбарын үйлдвэрлэл 16 хувиар нэмэгдэж, эдийн засгийн өсөлтийг 0.9 нэгж хувиар дэмжлээ.

5. Боловсруулах салбарын өсөлтийг бүх төрлийн ундаа болон химийн бодис үйлдвэрлэл дэмжиж байна. Боловсруулах салбар 2024 оны эхний 3 улиралд өмнөх оны мөн үеийн түвшинд буюу 0.1 хувиар өсөв. Тус салбарын 20-25 орчим хувийг бүрдүүлдэг бүх төрлийн ундааны үйлдвэрлэл 10 хувиар өсөж, боловсруулах салбарын өсөлтийг тэтгэв. Тухайлбал ус болон хийжүүлсэн ундаа үйлдвэрлэл 7 хувиар, согтууруулах ундаа 35 хувиар, жүүс 40 хувиар тус тус өссөн байна. Мөн уул уурхайн салбарын эрчимжилтийг даган тэсэлгээний

зориулалттай химийн бодис үйлдвэрлэл нэмэгдэж, боловсруулах салбарын өсөлтийг дэмжлээ. Харин мал хорогдлын нөлөөгөөр боловсруулах салбарын 15 орчим хувийг бүрдүүлдэг мах болон нэхмэл эдлэлийн үйлдвэрлэл буурсан нь тус салбарын өсөлтийг хязгаарлалаа.

6. Нийслэлд хэрэгжсэн инженерийн барилга байгууламжийн бүтээн байгуулалтын нөлөөгөөр барилгын салбар өслөө. Барилгын салбар 2024 оны эхний 3 улиралд 7.8 хувиар өссөн нь төсөөлөлтэй нийцтэй байна. Салбарын өсөлтөд Улаанбаатар хотын авто зам, гүүр, гүүрэн гарц, далан, суваг, шугам сүлжээний бүтээн байгуулалтын ажил голлож байна. Мөн худалдаа, үйлчилгээний барилга байгууламж болон Өмнөговь, Ховд аймгийн автозамын бүтээн байгуулалтууд салбарын өсөлтөд эергээр нөлөөллөө.

7. Эрчим хүч, усан хангамж тогтвортой байна. Эрчим хүчний үйлдвэрлэл 2024 оны эхний 3 улиралд 6,186 сая кВт.ц болж, өмнөх оны мөн үеэс 5.1 хувиар өссөн бол түгээсэн цэвэр ус өмнөх оны мөн үеэс 4.2 хувиар өсөж 52.5 сая м3 хүрлээ. Цахилгаан эрчим хүчний үйлдвэрлэл нь эдийн засгийн бусад салбаруудын завсрын хэрэглээнд ашиглагддаг, үйлдвэрлэл тогтвортой явагдахад чухал нөлөөтэй учир цаашид эрчим хүчний салбарт либералчлалыг үргэлжлүүлж, хөрөнгө оруулалт татах, эх үүсвэрийн хүчин чадлыг нэмэгдүүлж, эрчим хүчний салбарын өсөлтийг тогтвортой бөгөөд өндөр түвшинд хадгалах шаардлагатай.

8. Улаан буудай тариалсан талбай буурсан нь хөдөө аж ахуйн салбарт сөргөөр нөлөөллөө. Хөдөө аж ахуйн салбарын 90 орчим хувийг мал аж ахуй, 10 орчим хувийг газар тариалангийн салбар бүрдүүлдэг бөгөөд улирлын онцлогоор жил бүрийн 3 дугаар улиралд газар тариалангийн салбарын хөдөө аж ахуйн салбарт үзүүлэх нөлөө нэмэгддэг. Мал аж ахуйн салбарт 2024 оны эхний 3 улирлын байдлаар том малын зүй бус хорогдол 8.1 сая толгойд хүрч, өмнөх улирлаас 43 мянган толгой малаар нэмэгдлээ. Мөн энэ онд нийт тариалсан талбайн 60 орчим хувийг бүрдүүлдэг улаан буудайн тариалсан талбай 5.3 хувиар буурснаар хураасан ургацын хэмжээ өмнөх оноос буурч, хөдөө аж ахуйн салбарын эдийн засаг дах сөрөг нөлөө хадгалагдлаа.

¹ Цахилгаан эрчим хүч болон сэргээгдэх эрчим хүчний нийлбэр

ШИГТГЭЭ 1. НҮҮРСТӨРӨГЧИЙН ТАТВАРЫН ЭДИЙН ЗАСАГТ ҮЗҮҮЛЭХ НӨЛӨӨ

ХҮЛЭМЖИЙН ХИЙН ЯЛГАРЛЫН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

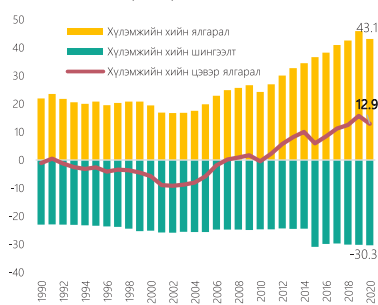
Дэлхий даяар хүлэмжийн хийн ялгарал нэмэгдэж, түүнээс шалтгаалсан уур амьсгалын хурдтай өөрчлөлтийг сааруулах асуудал улам чухал болсоор байна. Дэлхийн агаарын дундаж температур сүүлийн 100 жилд 1.1 хэмээр, Монгол орны хувьд 2.2 хэмээр нэмэгдэж, цаг уурын эрс тэс үзэгдлийн давтамж өссөөр байна.

Монгол Улс дэлхийн нийт хүлэмжийн хийн ялгарлын зөвхөн 0.12 хувийг бүрдүүлдэг боловч нэг хүнд ногдох хүлэмжийн хийн ялгарлын хэмжээгээр 9 дүгээрт жагсаж байна (Дэлхийн банк, 2024). Монгол Улс 2006 он хүртэл хүлэмжийн хийн ялгарлыг цэвэр дүнгээр шингээгч улс байсан бол 2007 оноос хүлэмжийн хийн ялгарал шингээх түвшнийг тогтмол давж, 2020 онд нийт 43.1 сая тонн CO₂-той дүйцэхүйц хэмжээний хийг ялгаруулжээ (Зураг 1.2). Уг ялгарлыг эх үүсвэрээр харвал, нийт хүлэмжийн хийн ялгарлын 97 хувь нь хөдөө аж ахуй болон эрчим хүчний салбараас үүдэлтэй бөгөөд энэ нь уламжлалт мал аж ахуйн хэв маяг, малын тоо толгойн хэт их өсөлт болон эрчим хүчний гол эх үүсвэр нь нүүрс байдагтай холбоотой байна.

Манай улсын нийт өрхийн 20 орчим хувийг малчин өрх бүрдүүлдэг ба малчин өрхүүдийн 80 гаруй хувь нь 500 хүртэлх тооны мал хөрөнгөтэй. Ган, зуд зэрэг гамшигт үзэгдлийн давтамж нэмэгдэх нь малчин өрхүүдийн орлогын эх үүсвэрийн баталгаатай байдлыг сулруулах, мал аж ахуйн үйлдвэрлэл буурах, түүхий эдийн нөөц тасалдах, улмаар эдийн засгийн үйл ажиллагаа саарах, ядуурал, орлогын тэгш бус байдал нэмэгдэх зэрэг олон талын сөрөг үр дагавартай.

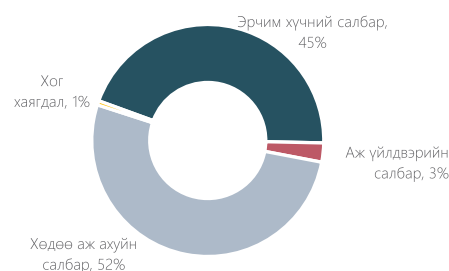
Зураг 1.2 Хүлэмжийн хийн ялгарал

1. Хүлэмжийн хийн ялгарал болон шингээлт (сая тонн, CO₂-той дүйцэхүйц хий)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо
Тэмдэглэл: Хүлэмжийн хийн ялгарал болон шингээлтийн зөрүүгээр цэвэр дүнг тодорхойлов.

2. Хүлэмжийн хийн ялгарлын эх үүсвэр (сая тонн, CO₂-той дүйцэхүйц хий, 2020 он)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

Иймд Монгол Улс 2016 оны 9 дүгээр сарын 1-ний өдөр “Уур амьсгалын өөрчлөлтийн тухай Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын суурь конвенцын Парисын хэлэлцээрийг соёрхон батлах тухай” хуулийг баталж, Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх зорилгоор “Парисын хэлэлцээрийг хэрэгжүүлэх үндэсний хэмжээнд тодорхойлсон хувь нэмрийн зорилт”-ыг Засгийн газрын 2019 оны 407 дугаар тогтоолоор баталсан. Парисын хэлэлцээрийн хүрээнд гишүүн улс орнууд өөрсдийн үндэсний хэмжээний хувь нэмрийн зорилтыг тодорхойлж, таван жил тутам зорилтыг ахиулан, хэрэгжилтийг тайлагнах үүрэгтэй. Үүний хүрээнд Монгол Улс үндэсний хүлэмжийн хийн ялгарлаа² 2010 оны суурь нөхцөлийн төсөөлөлтэй харьцуулахад 2030 он гэхэд 22.7 хувиар буюу 16.89 сая тонн CO₂-той дүйцэхүйц хийг бууруулахаар зорилт тавьсан.

Нүүрстөрөгчийн үнийг нэвтрүүлсэн олон улс дахь туршлага

Нүүрстөрөгчийн үнэ тогтоох механизм нь уур амьсгалын өөрчлөлтийг нөлөөллийг бууруулах, Парисын хэлэлцээрийн зорилт буюу дэлхийн дундаж температурын өсөлтийг 2 хэмээс хэтрүүлэхгүй байж, 1.5 хэмд хязгаарлах, хүлэмжийн хийн ялгарлыг багасгахад үр дүнтэй бодлогын арга хэрэгсэл юм. Дэлхий даяар нүүрстөрөгчийн үнэ тогтоож байгаа улс орны тоо нэмэгдэж, 2024 оны байдлаар нийт 75 төрлийн нүүрстөрөгчийн татвар, арилжааны систем³ бий болсон байгаа хэдий ч энэ нь дэлхийн нийт хүлэмжийн хийн ялгарлын 24 орчим хувийг л хамарч байна (Дэлхийн банк, 2024). Нүүрстөрөгчийн үнэ нь нүүрстөрөгчийн татвар, арилжааны систем, нүүрстөрөгчийн кредитийн механизм зэрэг олон хэлбэртэй байдаг бөгөөд уян хатан дизайн, шинэ хандлагууд бий болсоор байна. Дэлхийн нийт ялгарлын 60 хувийг, зорилтоос илүү ялгаруулж буй хүлэмжийн хийн 80 хувийг бага болон дунд орлоготой улсууд ялгаруулж байгаа бөгөөд нүүрстөрөгчийн үнэ нь өндөр орлоготой улсуудын ялгарлын 31 хувь, дунд орлоготой улсуудын ялгарлын

² Хүлэмжийн хий гэдэг нь хэт улаан туяаг шингээн авч буцаан туяаруулах шинж чанартай байгалийн буюу хүний үйл ажиллагааны гаралтай хийн мандлын бүрэлдэхүүн хэсэг юм. Үүнд нүүрсхүчлийн хий (CO₂), метан хий (CH₄), азотлог исэл (N₂O), гидрофторт нүүрстөрөгчийн нэгдлүүд (HFCs), перфторт нүүрстөрөгчийн нэгдлүүд (PFCs), гексафторт хүхэр (SF₆) зэрэг орно (Үндэсний статистикийн хороо, 2023).

³ 39 татварын арга хэрэгсэл, 36 арилжааны систем

22 хувийг хамарч байгаа нь бага, дунд орлоготой улсууд нүүрстөрөгчийн үнэ тогтоох механизмыг нэвтрүүлэх шаардлага, хэрэгцээг улам нэмэгдүүлж байна.

Нүүрстөрөгчийн татвар нь хүлэмжийн хийн ялгаруулалтад үндэслэн тодорхой салбар болон үйл ажиллагаанд ногдуулах татвар бөгөөд татварын суурийг нэмэгдүүлэх, төсвийн орлогын нэмэлт эх үүсвэр бий болох, хүлэмжийн хийн ялгарлыг бууруулах ач холбогдолтой. Уг татвараас олсон орлогыг нийгмийн эмзэг өрх, бүлгүүдэд дэмжлэг үзүүлэх, төрийн үйлчилгээг санхүүжүүлэх, гадаадын зээл, тусламжаас хараат байдлыг бууруулах, тогтвортой хөгжлийн зорилтод нийцсэн хөрөнгө оруулалтыг дэмжихэд зарцуулах боломжтой бөгөөд оновчтой боловсруулсан, өсөн нэмэгдэх тогтолцоотой нүүрстөрөгчийн татварын бодлого хэрэгжүүлснээр эдийн засаг, нийгмийн үр өгөөжийг нэмэгдүүлэх боломжтой. Нүүрстөрөгчийн үнээс олсон орлого дэлхийн хэмжээнд 2023 онд анх удаа 104 тэрбум ам.долларт хүрсэн бөгөөд үүний талаас илүү хувийг уур амьсгалын өөрчлөлт, байгаль орчин, ногоон хөгжлийн төслүүдийг санхүүжүүлэхэд зарцуулжээ.

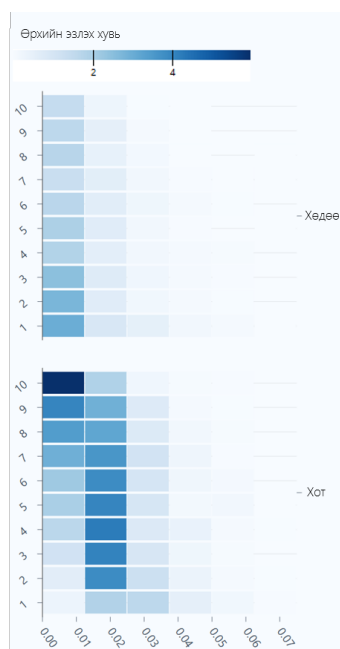
Нүүрстөрөгчийн татварын өрхийн зардалд үзүүлэх нөлөө

Монгол Улсын хувьд нэг тонн нүүрстөрөгчийн ялгарал тутамд нүүрстөрөгчийн татварыг эдийн засгийн үйл ажиллагааны бүх салбарт тогтоох, зөвхөн эрчим хүчний салбарт тогтоох, зөвхөн автомашинд тогтоох байдлаар нүүрстөрөгчийн татварын орлогыг бүрдүүлж, орлогыг тэтгэмж хэлбэрээр буцаан олгоход орлогын түвшнээр ялгаатай өрхүүдэд хэрхэн нөлөөлөх талаар талаар “Mercator Research Institute on Global Commons and Climate Change” судалгааны [байгууллагаас](#)⁴ тооцон гаргасан.

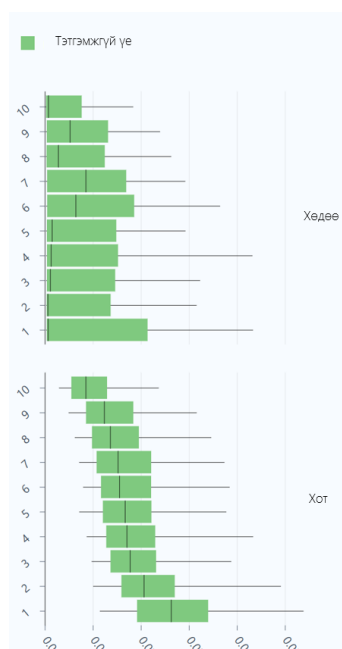
Уг тооцоолол нь бодлогын олон хувилбаруудыг харьцуулах боломжийг агуулсан бөгөөд эдгээр хувилбарууд дундаас эрчим хүчний салбараас ялгарч буй 1 тонн нүүрсхүчлийн хий тутамд 1 ам.долларын татвар ногдуулах хувилбарыг сонгон, хот, хөдөөгийн орлогоор ялгаатай өрхүүдэд үзүүлэх тооцооллыг хийж, үр дүнг Зураг 1.3-т харууллаа. Үүнд, хотод амьдардаг, хамгийн өндөр орлоготой (орлогын 10 дах бүлэг) өрхүүд бусад бүлэгтэй харьцуулахад хамгийн бага нүүрсхүчлийн хийн татварын дарамтыг хүлээж байгаа бол орлого буурах тусам өрхийн зардалд үзүүлэх дарамт нэмэгдэх хандлагатай байна. Нүүрсхүчлийн хийн татвараас төвлөрүүлсэн бүх орлогыг тэтгэмж хэлбэрээр өрх бүрд эсвэл хүн бүрд жигд хуваарилан олгох үеийн өрхийн зардалд үзүүлэх нөлөөг Зураг 1.4-т харьцуулан харууллаа.

Зураг 1.3 Нүүрсхүчлийн хийн татварын өрхийн зардалд үзүүлэх нөлөө

1. Нэмэгдэл харьцангуй зардлын тархалт, өрхийн орлогын бүлгээр

2. Нэмэгдэл харьцангуй дундаж зардлын хувь, өрхийн орлогын бүлгээр

Босоо тэнхлэг: Орлогын бүлгүүд. Энд 1 гэсэн утга нь өрхүүдийг орлогын эрэмбэлэн 10 тэнцүү хэсэгт хуваасны хамгийн бага орлоготой хэсгийг, 10 гэсэн утга нь хамгийн өндөр орлоготой өрхүүдийг илэрхийлнэ.

Хэвтээ тэнхлэг: Нэмэгдэл харьцангуй зардал, хувь.

Эх сурвалж: <https://www.cpic-global.net/country/MNG>

Тэмдэглэл: Нэмэгдэл харьцангуй зардал гэж татварын нэмэгдэлтэй холбогдон гарах нэмэлт зардлыг өрхийн дундаж зардалд харьцуулсан хувь

⁴ Германы Олон Улсын Хамтын Ажиллагааны нийгэмлэгийн санхүүжилтээр “Mercator Research Institute on Global Commons and Climate Change судалгаа хүрээлэн” нь нүүрсхүчлийн хийн татварын нөлөөг тооцох аргачлалыг боловсруулан, өгөгдлийн санг үүсгэж, татварын нөлөөллийн үр дүнг харуулах Carbon Pricing Incidence Calculator (CPIIC) тооцоолуурыг олон нийтэд нээлттэй, цахим хэлбэрээр танилцуулсан. Монгол Улсын хувьд 11 гаруй мянган өрх түүвэр судалгаанд хамрагдсан байна. Цахим хаягийн холбоос <https://www.cpic-global.net/country/MNG>.

А. Татварын буцаан олголтыг өрх бүрд жигд олгох:

Татварын орлогоос ямар нэг хэлбэрээр тэтгэмж олгоогүй үед орлого багатай өрхүүдэд үзүүлэх дарамт харьцангуй өндөр байна. Харин татварын буцаан олголтыг өрх бүрд жигд байдлаар буцаан шилжүүлбэл хотын өрхүүдийн зардлын дарамт орлогын бүх бүлэгт ойролцоо түвшинд хүрч, дунджаар 0.02 хувиар харьцангуй зардлыг нэмэгдүүлж байна. Харин хөдөө амьдардаг өрхүүдийн хувьд нүүрсхүчлийн хийн ялгаруулалтад төлсөн татвараас буцаан олголтоор хүлээн авсан мөнгөн дүн нь өндөр байгаа тул өрхийн зардлын дарамтыг бууруулах нөлөөтэй байна

Б. Татварын буцаан олголтыг хүн бүрд жигд олгох:

Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогыг хүн бүрд жигд хуваарилан олгоход орлого багатай өрхүүдийн зардлын дарамтыг бууруулж, орлого өндөр өрхүүдийн зардлын дарамтад маш бага нөлөө үзүүлж байна. Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогыг хүн бүрд жигд олгох нь орлого бага өрхүүдийн зардлын дарамтыг бууруулж байгаа бол өрх бүрд жигд хуваарилан олгоход өрхийн зардлын дарамт орлогын бүлгээс үл хамааран ойролцоо түвшинд хүрч байна.

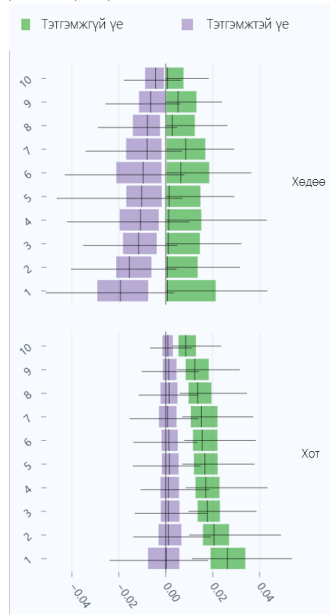
Эх сурвалж:

"State and Trends of Carbon Pricing 2024", World bank, 2024.

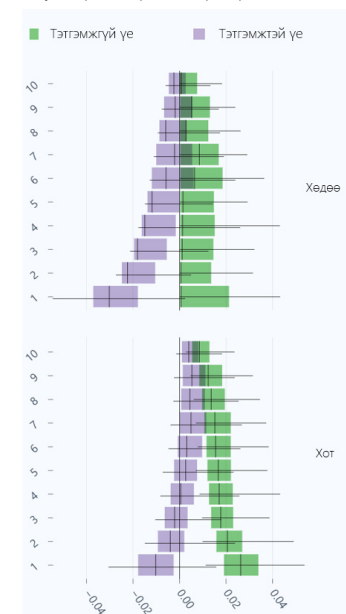
"Policy Brief: Macroeconomic Effects of Carbon Pricing in Mongolia", GIZ, 2024.

Зураг I.4 Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогын хуваарилалт

1. Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогыг өрх бүрд тэнцүү хуваарилан, буцаан шилжүүлэх үеийн нэмэгдэл харьцангуй зардлын тархалт, өрхийн орлогын бүлгээр

2. Нүүрсхүчлийн хийн татварын орлогыг хүн бүрд тэнцүү хуваарилан, буцаан шилжүүлэх үеийн нэмэгдэл харьцангуй дундаж зардлыг хувь, өрхийн орлогын бүлгээр

Босоо тэнхлэг: Орлогын бүлгүүд. Энд 1 гэсэн утга нь өрхүүдийг орлогын эрэмбэлэн 10 тэнцүү хэсэгт хуваасны хамгийн бага орлоготой хэсгийг, 10 гэсэн утга нь хамгийн өндөр орлоготой өрхүүдийг илэрхийлнэ.

Хэвтээ тэнхлэг: Нэмэгдэл харьцангуй зардал буюу татварын нэмэгдэлтэй холбогдон гарах нэмэлт зардлыг өрхийн дундаж зардалд харьцуулсан хувь.

Эх сурвалж: <https://www.cpic-global.net/country/MNG>

Эх сурвалж: <https://www.cpic-global.net/country/MNG>

9. Эдийн засгийн өсөлтийг дотоод эрэлт голлон дэмжлээ. Өрхийн болон төрийн хэрэглээ өсөж, дотоод эрэлт 2024 оны эхний 3 улиралд 20.9 хувиар өслөө. Харин хэрэглээ, хөрөнгө оруулалтыг дагасан импортын өсөлтийн нөлөөгөөр цэвэр экспорт буурч, эдийн засгийн өсөлтөд сөрөг нөлөө үзүүлээ.

10. Өрхийн бодит орлогын өсөлтийн нөлөөгөөр хэрэглээ тэлж байна. Өрхийн нэрлэсэн орлого 2024 оны 3 дугаар улиралд 2.6 сая төгрөг болж, бодит орлого 10 хувиар өссөнөөр өрхийн хэрэглээ тэллээ. Төрийн албан хаагчдын цалинг нэмэгдүүлснээр төрийн байгууллагын дундаж цалин 2024 оны 2 дугаар улирлын байдлаар өмнөх оны мөн үеэс 57.6 хувиар өсөв. Үүнийг дагаад хувийн хэвшлийн дундаж цалин мөн 21-27 хувиар нэмэгдлээ. Мөн бараа, үйлчилгээний үнэ тогтвортой байж, ажиллах хүчний оролцооны түвшин болон зээл олголт нэмэгдсэн зэрэг эерэг өөрчлөлтүүд нь өрхийн хэрэглээ тэлэхэд нөлөөлж байна. Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв (Эн-Ар-Си-Си)-өөс улирал тутам гаргадаг хэрэглэгчдийн эдийн засагт итгэх итгэлийн судалгаагаар хэрэглэгчийн итгэл 2024 оны 3 дугаар улиралд өмнөх улирлаас 6.1 нэгжээр өссөн байна.

11. Бага орлоготой өрхүүдийн орлого улсын дунджаас доогуур өсөлттэй байна. Өрхийн нийгэм, эдийн засгийн судалгааны мэдээллээр улсын

хэмжээнд нийт 983 мянган өрх бүртгэлтэй байгаагаас 351 мянган өрх нь 1.6 сая төгрөгөөс бага орлоготой байна. Эдгээр өрхүүдийн нэрлэсэн дундаж орлого 967 мянган төгрөг байгаа нь улсын дунджаас 2.7 дахин, 1.6 сая төгрөгөөс дээш орлоготой өрхүүдийн дунджаас даруй 3.3 дахин бага байна. Өндөр орлоготой өрхийн орлогын 61 хувийг цалингийн орлого бүрдүүлж байгаа бол бага орлоготой өрхийн орлогын дийлэнх буюу 57 хувийг тэтгэвэр, тэтгэмжийн орлого, харин цалингийн орлого ердөө 22 хувийг бүрдүүлж байна. Өөрөөр хэлбэл бага орлоготой өрхийн хөдөлмөр эрхлэлтийн түвшин доогуур байгаагаас цалингийн өсөлт эдгээр өрхийн орлогод үзүүлэх нөлөө бага байна. Улаанбаатар хотын нийт өрхийн 20.9 хувь нь 1.6 сая төгрөгөөс бага орлоготой өрхүүд байгаа бол харин хөдөөгийн өрхийн 60.2 хувь нь бага орлоготой байна.

12. Хөрөнгийн хуримтлалын өсөлтөд уул уурхайн машин механизмын импорт болон барилга угсралтын ажил эрчимжсэн нь голлон нөлөөллөө. Тухайн хугацаанд эдийн засгийн салбаруудын үндсэн болон эргэлтийн хөрөнгийн нөөцөд гарсан өсөлт, бууралт, шинэ хөрөнгө оруулалтыг бүртгэдэг хөрөнгийн хуримтлал 2024 оны эхний 3 улиралд өмнөх оны мөн үеэс 25.2 хувиар нэмэгдлээ. Энэ оны эхний хагас жилд хөрөнгийн нийт хуримтлалд материаллаг эргэлтийн хөрөнгийн

Зураг 1.5. Өсөлтийн бүтэц (эрэлт талаас)

өсөлт давамгайлж байсан бол 3 дугаар улиралд үндсэн хөрөнгө 17.7 хувиар өсөж, хөрөнгийн нийт хуримтлалын өсөлтөд эерэг нөлөө үзүүллээ. Үндсэн хөрөнгийн өсөлтөд машин тоног төхөөрөмжийн нөөц өмнөх оны мөн үеэс 42.2 хувиар, орон сууцны бус барилга угсралтын ажил 15.2 хувиар тус тус өссөн нь голлон нөлөөлж, малын тооны хорогдлоос үүдэлтэй үндсэн хөрөнгийн бууралтыг сааруулсан байна.

13. Төсвийн хөрөнгө оруулалт нэмэгдсэн бол хувийн секторын хөрөнгө оруулалт удаашралтай байна. Улаанбаатар хотын авто зам, гүүрний засвар болон Өмнөговь, Дорноговь аймгуудад хэрэгжиж буй авто болон төмөр замын бүтээн байгуулалтын ажлууд төсвийн хөрөнгө оруулалтад голлож, 2024 оны эхний 3 улирлын байдлаар төсвийн хөрөнгө оруулалт бодит дүнгээр

өмнөх оны мөн үеэс 50 хувиар өссөн байна. Хэдийгээр аж ахуйн нэгжүүдэд олгосон зээлийн хэмжээ өсөлттэй байгаа ч хувийн секторын хөрөнгө оруулалт 3.8 хувиар буурсан байна.

14. Импорт эрчимжсэнээр цэвэр экспорт буурч, эдийн засгийн өсөлтөд сөргөөр нөлөөллөө.

Цэвэр экспорт нь бараа, үйлчилгээний экспортын орлого болон импортын зардлын зөрүүг илэрхийлдэг. Гадаад зах зээл дээр бараа бүтээгдэхүүний үнэ тогтворжиж, импортын үнэ буурсан. Эдийн засгийн идэвхжилийг дагаад хэрэглээ болон хөрөнгө оруулалтын импорт эрчимжиж, оны эхний 3 улирлын байдлаар бараа, үйлчилгээний импорт өмнөх оны мөн үетэй харьцуулахад 19.3 хувиар нэмэгдсэнээр цэвэр экспорт 89.9 хувиар буурав.

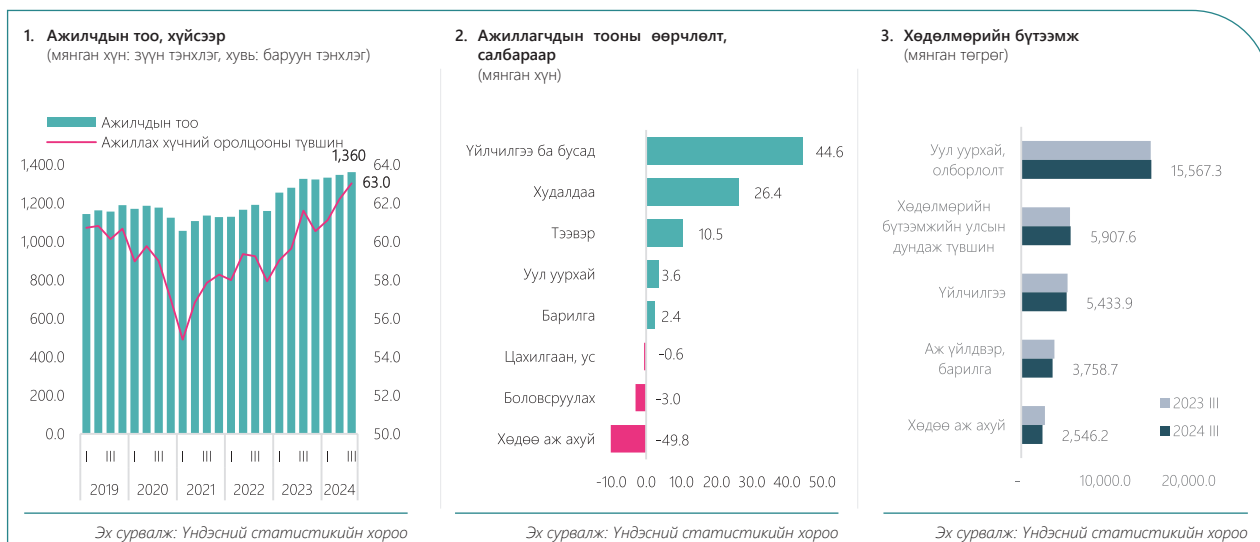
ХӨДӨЛМӨР БА АЖ АХУЙН НЭГЖ

15. Эдийн засгийн өсөлтийн нөлөөгөөр хөдөлмөрийн зах зээл тэлж, ажил эрхлэлт нэмэгдсээр байна. 2024 оны 3 дугаар улиралд ажилчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 34 мянгаар, цар тахлын өмнөх үеэс 121 мянгаар нэмэгдэж 1 сая 360 мянгад хүрлээ. Ажилчдын тоог улирлын нөлөө⁵ арилган тооцвол өмнөх оны мөн үеэс 51 мянгаар нэмэгдсэн байна. Энэхүү өсөлтөд үйлчилгээний салбарт 46 мянга, худалдааны салбарт 26 мянга, тээврийн салбарт 11 мянган ажилчид нэмэгдсэн нь голчлон нөлөөлсөн байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарын уналтын нөлөөгөөр салбарын ажилчдын тоо өмнөх оны мөн үеэс 50 мянгаар, боловсруулах салбарын ажилчид 3 мянгаар, цахилгаан, усан хангамжийн салбарын ажилчид 1 мянгаар буурсан нь өсөлтийн хурдыг сааруулаа. Байршлаар авч үзвэл, ажилчдын тоо Улаанбаатар хотод өмнөх оны мөн үеэс 62 мянгаар өсөж 624 мянгад хүрсэн бол

хөдөөд 28 мянгаар буурч 736 мянга болсон байна. Тодруулбал, ажилчдын тоо Хангайн бүсэд 18 мянга, Төвийн бүсэд 7 мянга, Баруун бүсэд 3 мянгаар тус тус буурсан байна.

16. Иргэд ажиллах хүчнээс гадуурх хүн амаас ажиллах хүчний эгнээнд шилжсэнээр хөдөлмөр эрхлэлтийн үзүүлэлт сайжирлаа. Ажиллах хүч өмнөх оны мөн үеэс 48 мянгаар нэмэгдэж 1 сая 448 мянгад хүрлээ. Ажиллах хүч ийнхүү өссөнөөр ажиллах хүчний оролцооны түвшин өмнөх оны мөн үеэс 1.0 нэгж хувиар нэмэгдэж 63 хувьд хүрсэн нь сүүлийн 10 жилийн хамгийн өндөр үзүүлэлт боллоо. Харин улирлын нөлөөг арилган тооцвол ажиллах хүчний оролцооны түвшин 60.9 хувь буюу өмнөх оны мөн үеэс 0.9 нэгж хувиар өссөн үзүүлэлттэй байна. Ажиллах хүчний өсөлтөд ажилчдын тооны өсөлтөөс гадна ажиллах хүчнээс гадуурх хүн ам өмнөх оны мөн

Зураг 1.6. Хөдөлмөрийн зах зээл

⁵ Улирлын нөлөөг арилгах гэдэг нь хугацаан цувааны өгөгдөл дэх улирлын тогтмол хэв шинжүүдийг арилгах статистикийн арга юм. Эдгээр хэв шинжүүд нь цаг агаарын өөрчлөлт, баяр ёслол, сургууль, цэцэрлэгийн хуваарь, хөдөө аж ахуйн цикл гэх мэт янз бүрийн хүчин зүйлсээс шалтгаалж бий болдог. Энэхүү тогтмол хэлбэлзлийг арилгаснаар өгөгдөл дэх бодит чиг хандлага, мөчлөгийн хөдөлгөөнүүдийг ажиглахад хялбар болгодог бөгөөд өөр өөр хугацааны мэдээллийг хооронд нь харьцуулах боломжийг олгодог.

үеэс 23 мянгаар буурсан нь чухал нөлөө үзүүлээ. Үүнийг боломжит ажиллах хүч буюу хөдөлмөр эрхлэх сонирхолтой ч ажиллах боломжгүй байсан иргэдийн тооны бууралт тайлбарлаж байна. Энэ нь хөдөлмөрийн зах зээлийн идэвхжил болон ажиллах хүчний өсөлтийг дэмжсэн эерэг үзүүлэлт боллоо.

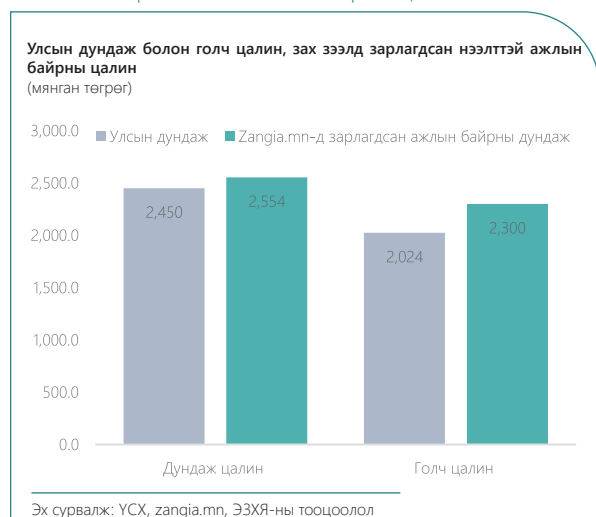
17. Мэргэжил, дадлага туршлагагүй шалтгаантай ажилгүй иргэд нэмэгдэв. Ажилгүй иргэдийн тоо өмнөх оны мөн үеэс 14 мянгаар буюу 19 хувиар өсөж 88.1 мянгад хүрэв. Ингэснээр ажилгүйдлийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс 1 нэгж хувиар өсөж 6.1 хувьд хүрлээ. Ажилгүй иргэдийн тооны өсөлтийг шалтгаанаар салган харвал, мэргэжил, дадлага туршлага байхгүй иргэд 4.6 мянгаар, гадаадад амьдарч байгаад ирсэн иргэд 2.7 мянгаар, улирлын чанартай ажил хийдэг иргэд 1.2 мянгаар тус тус нэмэгдсэн нь голчлон нөлөөлсөн байна. Харин ажиллах сонирхолгүй иргэд 1.5 мянгаар, жирэмсэн, хүүхэд асарсан иргэд 1 мянгаар, байгууллага татан буугдсан шалтгаантай ажилгүй иргэдийн тоо 0.7 мянгаар буурсан байна.

18. Улсын дундаж цалин нэмэгдэж байна. Үндэсний статистикийн хорооноос зарласнаар 2024 оны 3 дугаар улиралд нэрлэсэн дундаж цалин өмнөх оны мөн үеэс 470 мянгаар өсөж 2 сая 450 мянган төгрөг, голч цалин өмнөх оны мөн үеэс 468 мянгаар өсөж 2 сая 24 мянган төгрөг болсон байна. Хэдийгээр дундаж цалин 2.5 сая төгрөгт хүрсэн хэдий ч ажилчдын талаас илүү хувь нь 2 сая төгрөгөөс доош цалин авч байгааг голч цалингийн хэмжээ илтгэж байна.

Дундаж цалинг салбараар авч үзвэл уул уурхайн салбарын цалин хамгийн өндөр буюу 5 сая 196 мянган төгрөг хүрсэн нь улсын дунджаас 2.1 дахин их байна. Түүнчлэн цахилгаан, усны салбарын ажилчдын дундаж цалин өмнөх оны мөн үеэс 1 сая 68 мянган төгрөгөөр өсөж 3 саяд хүрсэн нь улсын дундаж цалингийн өсөлтөд эергээр нөлөөллөө. Харин байр, сууц, хүнсний үйлчилгээний салбарын цалин 1 сая 611 мянган төгрөг байгаа нь улсын дунджаас 1.6 дахин бага байна.

Хөдөлмөрийн зах зээлийн www.zangia.mn цахим хуудаст 2024 оны 3 дугаар улиралд зарлагдсан 32 мянган⁵ ажлын байрны цалинг авч үзвэл дунджаар 2 сая 554 мянган төгрөг байгаа нь улсын дунджаас 104 мянган төгрөгөөр өндөр, голч цалинг тооцож үзвэл 2 сая 300 мянган төгрөг байсан нь улсын дунджаас 276 мянган төгрөгөөр өндөр байна. Салбараар харвал хамгийн өндөр дундаж цалинтай салбарт барилга 3 сая 100 мянга, уул уурхай 3 сая, маркетинг, борлуулалт 2 сая 800 мянган төгрөг байх бол хамгийн бага буюу 2.0-2.1 сая төгрөгийн дундаж цалинтай салбаруудад хэвлэл мэдээлэл, үйлчилгээ, аялал жуулчлалын салбар хамрагдаж байна.

Зураг 1.7. Улсын дундаж болон голч цалин, хөдөлмөрийн зах зээлд зарлагдсан ажлын байрны цалин

Зураг 1.7-оос харвал www.zangia.mn цахим хуудаст зарлагдсан ажлын байрны дундаж цалин болон голч цалин нь улсын дундаж цалин болон голч цалингаас 4 хувь, 14 хувиар тус тус өндөр байгаа нь харагдаж байна. Энэ нь тус цахим хуудаст ажлын байрны зар байршуулж байгаа аж ахуйн нэгжийн хэмжээ, зарлагдаж буй ажлын байрны онцлогоос гадна тухайн ажлын байранд ажиллах хүч хязгаарлагдмал байх зэрэг шалтгаанаас үүдэн зарлагдаж буй ажлын байрны цалин улсын дунджаас өндөр байх магадлалтай.

19. Уул уурхайгаас бусад салбарын бүтээмжийн түвшин буурсан нь хөдөлмөрийн бүтээмжийн түвшний өсөлтийг удаашрууллаа. Хөдөлмөрийн бүтээмжийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс 76.5 мянган төгрөгөөр буюу 1 хувиар өсөж 5 сая 908 мянган төгрөгт хүрлээ. Салбараар авч үзвэл уул уурхайн салбарын бүтээмж өмнөх оны мөн үеэс 85.8 мянган төгрөгөөр өсөж 15 сая 567 мянган төгрөгт хүрсэн нь хөдөлмөрийн бүтээмжийн улсын дундаж түвшнээс ойролцоогоор 3 дахин өндөр байна. Харин хөдөө аж ахуйн салбарын бүтээмжийн түвшин салбарын бууралтын нөлөөгөөр 288.9 мянган төгрөгөөр буюу 10.2 хувиар буурч 2 сая 546 мянга төгрөг болсон байна. Түүнчлэн салбарын ажилчдын өсөлтийн нөлөөгөөр аж үйлдвэр, барилга, үйлчилгээний салбарын бүтээмжийн түвшин өмнөх оны мөн үеэс харгалзан 199.4 мянган төгрөг, 102.2 мянган төгрөгөөр буурч 3 сая 758 мянга, 5 сая 434 мянган төгрөгт хүрлээ.

20. Дотоод эдийн засгийн идэвхжил ААН-ийн үйл ажиллагааг идэвхжүүллээ. 2024 оны 3 дугаар улирлын байдлаар Бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй нийт ААН-үүд 250.8 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 20.2 мянгаар нэмэгдлээ. Уг өсөлтийн

⁵ Эдгээр ажлын байрны 4.6 мянга нь санхүү, даатгалын салбарт, 4.2 мянга нь уул уурхайн салбарт, 4.1 мянга нь худалдааны салбарт, 2.8 мянга нь үйлдвэрлэл, барилгын салбарт, 2.6 мянга нь үйлчилгээний салбарт, 11 мянга нь бусад салбарт зарлагдсан байна.

12.7 мянгыг үйл ажиллагаа эхлээгүй буюу шинээр байгуулагдсан ААН-үүд бүрдүүлсэн бол 6.8 мянгыг үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-үүд бүрдүүллээ. Үйл ажиллагаа явуулж буй болон шинээр байгуулагдсан ААН-ийн тоо нэмэгдэж байгаа нь бизнесийн үйл ажиллагаа идэвхжиж байгааг илтгэж байна.

Салбараар харвал, худалдаа, үйлчилгээний салбарт шинээр байгуулагдсан ААН 8.3 мянгаар, үйл ажиллагаа явуулж буй ААН 4.6 мянгаар нэмэгдсэн нь ААН-ийн өсөлтийн гол хэсгийг бүрдүүлж байна. Тэр дундаа тус салбарт шинээр байгуулагдсан ААН-ийн тоо тухайн улирлын сүүлийн 10 жилийн дундаж 9.4 хувийн өсөлтөөс 33.4 хувиар давж өсжээ. Худалдаа, үйлчилгээний салбарын ААН-үүд нэмэгдэхэд эдийн засаг идэвхжиж, өрхийн орлого нэмэгдсэн нь эергээр нөлөөллөө. Тодруулбал, бүх төрлийн барааны бөөний болон жижиглэнгийн худалдааны ААН-үүд, тэр дундаа хүнс, ундаа, тамхи болон хөдөө аж ахуйн түүхий эд, мал, амьтдын бөөний болон жижиглэн худалдаа эрхэлдэг ААН-үүд ихээхэн нэмэгджээ.

Мөн тээврийн салбарын өсөлттэй холбоотойгоор тээврийн хэрэгсэл, тоног төхөөрөмжийн худалдаа эрхэлдэг ААН-үүд нэмэгдсэн байна. Аялал жуулчлалын салбарын хувьд 2023-2025 оныг Монголд зочлох жил болгон зарласан бөгөөд аялал жуулчлалыг дэмжих бодлого, арга хэмжээний үр дүнд аялал жуулчлал, ресторан, байр сууцаар хангах үйлчилгээний ААН-үүд нэмэгджээ. Түүнчлэн төрийн бус байгууллага, үйлдвэрчний эвлэл, эмнэлэг, сургалтын төв, бизнесийн зөвлөх үйлчилгээ, компьютер програмчлал, архитектур болон инженерийн үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН-үүд нэмэгджээ.

Мөн хөдөө аж ахуйг дэмжих бодлого хэрэгжүүлсэнтэй холбоотойгоор тус салбарын ААН-ийн тоо сүүлийн 10 жилийн дунджаас үйл ажиллагаа явуулж буй ААН-ийн хувьд 19.1 хувиар, шинээр байгуулагдсан ААН-ийн хувьд 144.9 хувиар илүү өсөлттэй байна. Задалж харвал мал, амьтан өсгөх, үржүүлэх аж ахуйн үйл ажиллагаа, холимог фермерийн аж ахуй, хөдөө аж ахуй болон ургац хураалтын дараах шатны үйл ажиллагааг дэмжсэн туслах үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН-үүд нэмэгджээ (Зураг 1.8).

Уул уурхайн салбарын хувьд экспортын өсөлтийн нөлөөгөөр идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулж байгаа ААН-ийн тоо уул уурхайн салбарт 79, тээврийн салбарт 397 ААН-ээр нэмэгдсэн бол шинээр байгуулагдсан ААН-ийн тоо уул уурхайн салбарт 67, тээврийн салбарт 721 ААН-ээр нэмэгджээ. Тээврийн салбарт шинээр байгуулагдсан ААН-ийн өсөлт нь сүүлийн 10 жилийн дунджаас 48.2 хувиар өндөр байна.

21. Худалдаа, үйлчилгээ эрхлэгч жижиг ААН-үүд нэмэгдлээ. Бизнес регистрийн санд бүртгэлтэй үйл ажиллагаа явуулж буй 104.6 мянган ААН-ийн 86.2

хувь буюу 90.1 мянган ААН нь 1-9 ажилтантай байна (Хүснэгт 1). 1-9 ажилтантай жижиг ААН өмнөх оны мөн үеэс 6.3 мянгаар нэмэгдсэнээс 4.4 мянган ААН нь худалдаа, үйлчилгээний салбарт үйл ажиллагаа явуулж байна (1-9 ажилтантай ААН-ийн 76 хувь буюу 68.9 мянган ААН худалдаа, үйлчилгээ эрхэлж байна). Харин 10-19 ажилтантай ААН 6.4 мянгад хүрч өмнөх оны мөн үеэс 319 ААН-ээр нэмэгдэхэд хөдөө аж ахуй, үйлчилгээ, барилгын салбарт үйл ажиллагаа эрхэлдэг ААН-үүд нэмэгдсэн нь нөлөөллөө. Мөн 20-49 ажилтантай 87 ААН, 50-иас дээш ажилтантай 65 ААН шинээр үйл ажиллагаа явуулж эхэлсний 80-90 хувийг үйлчилгээний салбар бүрдүүллээ.

22. ААН-ийн борлуулалтын орлогын өсөлтийн дийлэнхийг үйлчилгээний салбар бүрдүүллээ.

2024 оны 3 дугаар улирлын байдлаар ААН-ийн бодит борлуулалтын орлого өмнөх оны мөн үеэс 17.0 хувиар өсөж 22.7 их наяд төгрөгт хүрлээ. Уг өсөлтийн 6.0 нэгж хувийг үйлчилгээний салбар бүрдүүлсэн бөгөөд тэр дундаа тус салбарын гол хэсгийг бүрдүүлдэг бөөний болон жижиглэн худалдааны салбар өсөлттэй байсан нь нөлөөллөө. Түүнчлэн уул уурхайн салбар борлуулалтын орлогын өсөлтийн 5.2 нэгж хувийг, хөдөө аж ахуй 3.4 нэгж хувийг, тээвэр 1.7 нэгж хувь, ус, цахилгаан 0.9 нэгж хувийг тус тус бүрдүүлсэн байна. Харин барилга болон боловсруулах салбарын ААН-ийн орлого өмнөх оны мөн үеэс буурсан үзүүлэлттэй байна.

Хүснэгт 1. Үйл ажиллагаа явуулж буй аж ахуйн нэгжийн тооны өөрчлөлт, ажиллагчдын тоогоор

Ажилчдын тооны бүлэг	ААН тоо, мянга	Өөрчлөлт, хувь	Тайлбар
1-9	90.1	7.5%	Өсөлтийн 2/3-ыг худалдаа, үйлчилгээний салбар бүрдүүлсэн.
10-19	6.4	5.3%	Өсөлтийн 1/3-ийг хөдөө аж ахуй, 1/3-ийг худалдаа, үйлчилгээ, 13 хувийг барилгын салбар бүрдүүлсэн.
20-49	5.2	1.7%	Шинээр 87 ААН үйл ажиллагаа явуулж эхэлснээс 72 ААН үйлчилгээ, 15 ААН барилга, 11 ААН боловсруулах салбарт байна. Харин худалдааны салбарт 32 ААН буурсан байна.
50-иас дээш	2.9	2.3%	Шинээр 65 ААН үйл ажиллагаа явуулж эхэлснээс 61 ААН үйлчилгээ, 12 ААН тээвэр, 7 ААН уул уурхай, 6 ААН барилгын салбарт байна. Харин худалдааны салбарт 19 ААН буурсан байна.
Нийт	104.6	6.9%	

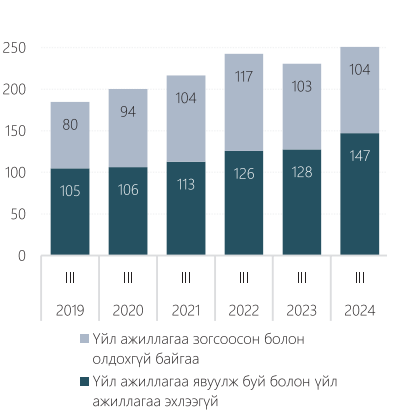
Зураг 1.8. Аж ахуйн нэгж

1. Үйл ажиллагаа явуулж буй болон үйл ажиллагаа эхлээгүй ААН-ийн тооны өөрчлөлт, салбараар (ААН-ийн тоо)

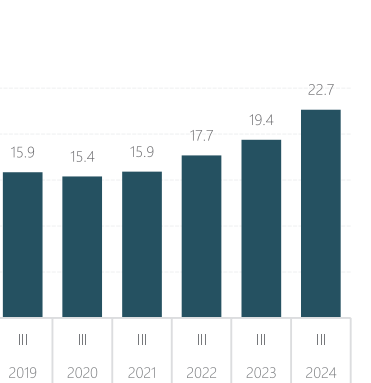
Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

2. Нийт бүртгэлтэй ААН-ийн тоо (мянга)

Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо

3. ААН-ийн бодит борлуулалт (их наяд төгрөг, 2015=100)

Эх сурвалж: Татварын ерөнхий газар

ШИГТГЭЭ 2. ХЭРЭГЛЭГЧИЙН ИТГЭЛИЙН ИНДЕКС

2024 ОНЫ 3 ДУГААР УЛИРАЛД ХЭРЭГЛЭГЧДИЙН ЭДИЙН ЗАСГИЙН ХҮЛЭЭЛТ САЙЖИРЧ ХЭРЭГЛЭГЧИЙН ИТГЭЛИЙН ИНДЕКС ӨМНӨХ ОНЫ МӨН ҮЕЭС 9.9 НЭГЖЭЭР, ӨМНӨХ УЛИРЛААС 6.1 НЭГЖЭЭР НЭМЭГДЛЭЭ.

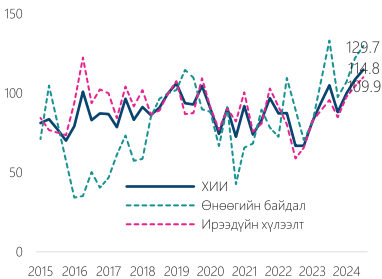
Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв (Эн-Ар-Си-Си ХХК) болон Монгол-Японы хүний нөөцийн хөгжлийн төвөөс тооцон гаргадаг Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс (ХИИ)-ээр эдийн засгийн ерөнхий байдал болон өрхийн санхүүгийн байдлын талаар хэрэглэгчид хэр зэрэг өөдрөг бодолтой байгааг хэмждэг. Хэрэглэгчийн итгэлийн индексийг Өнөөгийн байдлын индекс /бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц/, Ирээдүйн хүлээлтийн индекс /бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц, орлого/ гэсэн 5 үзүүлэлтээс бүрдэх 2 дэд индексээр тооцож байна. Ингэхдээ улс даяар санамсаргүй түүврийн аргаар хэрэглэгчдээс санал асуулга авч 0-200-ийн хооронд үнэлдэг бөгөөд индекс 200-д дөхөх тусам хэрэглэгчийн итгэл өндөр, 0-д дөхөх дусам хэрэглэгчийн итгэл сул, харин индекс 100-тай тэнцүү үед эдийн засаг хэвийн байна гэж үздэг.

ХИИ 2024 оны 3 дугаар улиралд 114.8-д хүрсэн нь 2015 оноос хойших хамгийн өндөр үзүүлэлт болсон бөгөөд үүнд хэрэглэгчдийн ирэх 6 сарын эдийн засгийн хүлээлт сайжирсан нь нөлөөллөө. Индексийн үнэлгээг бүрэлдэхүүн хэсгээр задалж Хүснэгт 2-т үзүүлэв.

1. Өнөөгийн байдлын индекс: Бизнесийн нөхцөлийн үнэлэмж муудаж Өнөөгийн байдлын индекс өмнөх оны мөн үеэс 3.4 нэгжээр буурлаа. Өнөөгийн байдлын индекс нь иргэд эдийн засгийн одоогийн нөхцөл, байдлыг бизнесийн нөхцөл болон ажлын олдоц хэр байгаагаар үнэлснээр хэмжигддэг. 2024 оны 3 дугаар улиралд Өнөөгийн байдлын индекс 129.7-д хүрч буурахад бизнесийн нөхцөл "муу" гэж үнэлсэн иргэд өмнөх оны мөн үеэс 9.7 нэгжээр нэмэгдэж 49.0 хувьд хүрсэн нь голчлон нөлөөллөө. Харин судалгаанд оролцогчдын 3 хүн тутмын 2 нь ажлын олдоцыг сайн эсвэл хэвийн гэж үнэлсэн хэвээр байна.

2. Ирээдүйн хүлээлтийн индекс: Хэрэглэгчдийн эдийн засгийн ирэх 6 сарын хүлээлт сайжирч Ирээдүйн хүлээлтийн индекс өмнөх оны мөн үеэс 14.2 нэгжээр нэмэгдлээ. Ирээдүйн хүлээлтийн индекс нь эдийн засгийн ойрын ирээдүйн нөхцөлийг иргэд хэрхэн харж буйг бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоц, орлогын хүлээлтийн үнэлгээгээр хэмждэг. 2024 оны 3 дугаар улиралд Ирээдүйн хүлээлтийн индекс 109.9-д хүрч нэмэгдэхэд хэрэглэгчдийн ирэх 6 сарын бизнесийн нөхцөл, ажлын олдоцыг өөдрөгөөр харах хандлага нэмэгдсэн нь голчлон нөлөөллөө. Харин орлого сайжирна гэсэн иргэд 1.4 нэгжээр буурч, хэвийн байна гэсэн иргэд 4 нэгжээр нэмэгджээ.

Зураг 1.9. Хэрэглэгчийн итгэлийн индекс, улирлаар (2018=100)

Эх сурвалж: Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв (Эн-Ар-Си-Си ХХК)
Тайлбар: ХИИ болон түүний бүрэлдэхүүн индексүүдийг улирлын нөлөөгөөр засварлаж 2018 оны 4 дүгээр улирлын индексэй харьцуулж тооцсон байна.

Хүснэгт 2. Хэрэглэгчийн итгэлийн индексийн бүрэлдэхүүн

	2023.III	2024.III	Өөрчлөлт
ӨНӨӨГИЙН БАЙДАЛ ▼			
Бизнесийн нөхцөл ▼			
Сайн	11.1	11.9	0.80▲
Хэвийн	45.3	38.2	-7.10▼
Муу	39.3	49.0	9.70▲
Ажлын олдоц ▲			
Сайн	33.5	34.0	0.50▲
Хэвийн	31.6	33.3	1.70▲
Муу	31.4	31.1	-0.30▼
ОЙРЫН ИРЭЭДҮЙ ▲			
Бизнесийн нөхцөл ▲			
Сайн	14.7	17.7	3.00▲
Хэвийн	61.0	64.2	3.20▲
Муу	18.7	15.6	-3.10▼
Ажлын олдоц ▲			
Сайн	22.6	31.8	9.20▲
Хэвийн	55.8	51.7	-4.10▼
Муу	17.2	13.4	-3.80▼
Орлого ▲			
Сайн	27.1	25.7	-1.40▼
Хэвийн	53.5	57.5	4.00▲
Муу	17.0	15.3	-1.70▼

Эх сурвалж: Үндэсний судалгаа зөвлөгөөний төв (Эн-Ар-Си-Си ХХК)

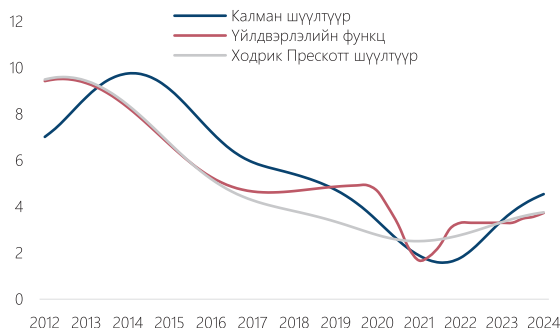
ЭДИЙН ЗАСГИЙН МӨЧЛӨГ

23. Үйлдвэрлэлийн машин, тоног төхөөрөмжийн өсөлт, хөдөлмөрийн зах зээлийн сэргэлтийн нөлөөгөөр потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлт хадгалагдлаа. Уул уурхайн салбарын үйл ажиллагааны эрчимжилтийг дагасан машин тоног төхөөрөмжийн өсөлтийн голлох нөлөөгөөр үндсэн хөрөнгийн хуримтлал 2024 оны эхний 3 улиралд өмнөх оны мөн үеэс бодит дүнгээр 7.2 хувиар өсөж, нийт эдийн засгийн потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлт 4 орчим хувьд хадгалагдлаа. Мөн хөдөлмөрийн зах зээлийн идэвх өндөр байгаа нь потенциал үйлдвэрлэлийн өсөлтийг дэмжлээ.

24. Уул уурхайн салбарын өсөлт, дотоод эдийн засгийн идэвхжилийн нөлөөгөөр үйлдвэрлэлийн сөрөг зөрүү хаагдлаа. Уул уурхайн олборлолт, түүнийг дагасан тээврийн салбарын эрчимжилт болон дотоод эрэлтийн идэвхжил хадгалагдаж үйлчилгээний салбаруудын өсөлтийг тэтгэснээр уул уурхайн болон уул уурхайн бус салбаруудын үйлдвэрлэлийн сөрөг зөрүү хаагдаж, нийт үйлдвэрлэл потенциал түвшнээсээ 0.5 нэгж хувиар өндөр гарлаа.

Зураг 1.10. Үйлдвэрлэлийн зөрүү

1. Потенциал ДНБ-ий өсөлт
(хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол
Тэмдэглэл: Потенциал үйлдвэрлэлийг нэг хувьсагчтай шүүлтүүр буюу Ходрик-Прескотт, олон хувьсагчтай шүүлтүүр буюу Калман шүүлтүүр болон үйлдвэрлэлийн функцийн аргачлалаар тус тус тооцов.

2. Үйлдвэрлэлийн зөрүү
(потенциал ДНБ-д эзлэх хувь)

Эх сурвалж: ЭЗХЯ-ны тооцоолол
Тэмдэглэл: Үйлдвэрлэлийн зөрүүг бодит болон потенциал ДНБ-ий зөрүүгээр тооцно. Үйлдвэрлэлийн зөрүүг үйлдвэрлэлийн функцийн аргачлалд тулгуурлан тооцдог байсныг Мөнгөний бодлогын шинжилгээний GAP загварт тулгуурлан олон хувьсагчийн Калманы шүүлтүүрийн аргаар тооцох аргачлалд шилжүүлэн тооцов.